

Metaforele conceptuale: instrument retoric în discursul lui Gheorghe Grigore Cantacuzino

*Drd. Laura-Andreea Drăghici
Școala Doctorală de Filologie
Universitatea „Ovidius” din Constanța*

Résumé. *Dans ce travail, nous nous proposons d'identifier et d'analyser les métaphores conceptuelles présentes dans le discours, afin d'illustrer la manière dont Gheorghe Grigore Cantacuzino se positionne face aux événements violents survenus en mars 1907, ainsi que les solutions qu'il propose pour résoudre la « question agraire » et améliorer les conditions de vie de la population rurale.*

La recherche a pour objectif d'analyser le discours prononcé par Cantacuzino lors de la séance du Sénat du 29 novembre 1907, en mettant en évidence les causes qui ont poussé le paysan roumain à se révolter contre les grands propriétaires fonciers. Par ailleurs, les mesures proposées contribuent dessiner à dessiner l'image de Cantacuzino en tant que leader politique crédible, engagé dans la lutte pour le rétablissement de l'ordre social.

Mots-clés. *métaphores conceptuelles, discours politique, Parti Conservateur, Gheorghe Grigore Cantacuzino, population rurale.*

1. Evoluția Partidului Conservator

Partidul Conservator, înființat la 3/15 februarie 1880, a avut un parcurs tumultuos pe scena politică românească, suferind câteva scindări și contradicții între liderii acestuia. Consecința acestor situații a fost apariția, în anul 1881, a unei noi grupări în cadrul partidului, și anume *gruparea Junimistă*, „care avea un profil ideologic și cultural foarte bine definit” [Vlad, 2010: 14]. Aceștia s-au desprins ulterior de partidul-mamă, sub președinția lui Petre P. Carp, și au format Partidul Constituțional. În anul 1900 s-au reintegrat în Partidul Conservator, dar disputele dintre cele două grupări au încetat în anul 1907. Anul 1884 anunța, însă, înființarea unei „grupări politice hibride” [Vlad, 2010: 14], intitulată Partidul Liberal Conservator.

Sub conducerea lui Lascăr Catargiu, această nouă formațiune era „îndreptată împotriva guvernării lui Ion C. Brătianu” [Vlad, 2010: 14], liderul Partidului Liberal.

Doctrina conservatoare puna accent, spre deosebire de cea a rivalilor din Partidul Liberal, pe „evoluția organică a societății” [Vlad, 2010: 19], adică, pe ideea că societatea românească trebuie să evolueze treptat, în acord cu tradițiile, valorile istorice și realitățile de la acel moment. De asemenea, liderii conservatori respingeau schimbările bruște și radicale, susținând că modernizarea trebuie să fie adaptată societății românești.

Manolache Costache Epureanu a fost primul președinte al noului partid înființat, precum și cel care a adoptat programul politic al conservatorilor. Din nefericire, acesta nu s-a bucurat de o președinție de lungă durată, întrucât în luna septembrie a anului 1880 s-a stins din viață. El a fost urmat de Lascăr Catargiu (1880-1899), Gheorghe Gr. Cantacuzino (1899-1907), Petre P. Carp (1907-1913), Titu Maiorescu (1913-1914) și Alexandru Marghiloman (1914-1925).

Astfel, alegerea lui Gheorghe Grigore Cantacuzino drept studiu de caz se justifică prin poziția sa reprezentativă în cadrul Partidului Conservator, fiind liderul acestuia între 1899 și 1907, precum și prin profunzimea limbajului său politic, marcat de o atenție deosebită acordată valorilor tradiționale.

2. Metaforele conceptuale: noțiuni teoretice

Pentru fundamentarea analizei, cercetarea se va baza pe teoria metaforelor conceptuale, formulată de George Lakoff și Mark Johnson în lucrarea *Metaphors We Live By* (1980), tradusă în limba română de către Alex Văsies și Vlad Pojoga, sub titlul de *Metafore după care trăim* (2022).

Viziunea tradițională asupra metaforei, definită drept un procedeu stilistic menit să înfrumusețeze exprimarea, este respinsă de Lakoff și Johnson, aceștia argumentând faptul că „metafora e prezentă în viața de zi cu zi, nu doar în limbaj, ci și în gândire și acțiune” [Lakoff, Johnson, 1980:1]. Teoreticienii pornesc de la premisa că oamenii gândesc în mare parte a timpului metaforic, iar limbajul este doar o manifestare a acestor structuri conceptuale, reflectând modul în care înțeleg și interpretează realitatea. Metafora nu aduce un efect special cuvintelor, esența acesteia constând în „înțelegerea și experimentarea unui anumit lucru în termenii altuia” [Lakoff, Johnson, 1980: 3].

Perspectiva oferită de Lakoff și Johnson va fi continuată de lingvistul maghiar Zoltán Kövecses în lucrarea *Metaphor. A Practical Introduction* (2002/ 2010). Potrivit acestuia, metafora, privită din perspectiva lingvisticii cognitive, presupune „înțelegerea unui domeniu conceptual în termenii altui domeniu conceptual” [Kövecses, 2010: 4], definiția acesteia putând fi redusă la următoarea structură: DOMENIUL CONCEPTUAL A ESTE DOMENIUL CONCEPTUAL B [Kövecses, 2010: 4].

Astfel, în acest context, se vor avea în vedere două concepte esențiale care construiesc metafora conceptuală: *domeniul-țintă* și *domeniul-sursă*. Domeniul-țintă este termenul abstract pe care vrem să îl înțelegem prin intermediul termenului concret, denumit domeniul-sursă. Zoltán Kövecses acordă un accent deosebit verbului „a înțelege”, pe care îl echivalează cu verbul „a interpreta”. Însă, ce înseamnă să interpretezi un concept în termenii altui concept? Potrivit lingvistului maghiar, acest fapt presupune existența unor corespondențe sau legături între domeniul-țintă și domeniul-sursă, în sensul că anumite concepte ce conturează domeniul-sursă corespund elementelor constitutive domeniul-țintă [Kövecses, 2010: 7].

În ambele lucrări dedicate studiului metaforelor, menționate anterior, teoreticienii au punctat același aspect important referitor la realizarea metaforelor conceptuale, și anume, legăturile care se creează între cele două domenii componente ale metaforei sunt parțiale, nu totale, subliniind faptul că nu toate trăsăturile domeniului-sursă se pot transfera domeniului-țintă, ci doar acelea care sunt relevante pentru a înțelege termenul abstract. Dacă am fi avut o corespondență totală, atunci „un concept ar fi de fapt celălalt, și nu ar fi doar înțeles în termenii acestuia” [Lakoff, Johnson, 1980: 11].

3. Analiza discursului politic

Ținând cont de aceste premise teoretice, vom realiza o cercetare aplicativă, în cadrul căreia, metaforele conceptuale vor fi analizate ca instrumente retorice. Punctul de pornire îl va constitui discursul rostit de Gheorghe Grigore Cantacuzino la Întrunirea Conservatoare de la Iași din data de 16/29 ianuarie 1905, unde liderul politic prezintă programul Partidului Conservator, acordând o atenție deosebită reformelor necesare pentru dezvoltarea României și, totodată, „populației care a câștigat mai

puțin din transformarea rapidă prin care a trecut Statul Român” [Cantacuzino, 1905: 5], adică țărănimii.

Discursul care va fi prezentat în cadrul lucrării de față, rostit în Ședința Senatului din data de 29 noiembrie 1907, vine în completarea celui din anul 1905, având drept subiect central aceeași clasă socială.

Prin urmare, îmi propun să identific și să analizez metaforele conceptuale utilizate în discursul rostit în anul 1907, pentru a ilustra modul în care Cantacuzino conturează populația rurală, cum se raportează la evenimentele violente care au avut loc în primăvara aceluiași an și ce soluții propune pentru rezolvarea „chestiunii agrare”.

Poziționându-ne din punct de vedere temporal, la doar câteva luni distanță de evenimentul dureros prin care România a trecut, și anume „Răscoala Țărănească”, pentru o analiză detaliată este necesar să luăm în considerare și contextul istoric. Începută, cu un motiv subînțeles sau nu, în comuna Flămânzi din județul Botoșani pe data de 8 februarie 1907, răscoala a avut drept cauză „lipsa de pământ și exploatarea la care a fost supusă țărănimea din partea moșierilor care dețineau în același timp și puterea politică” [Bratu, 1977: 195]. În ciuda faptului că „Legea rurală din 1864”, promulgată de domnitorul Alexandru Ioan Cuza „a înlăturat condițiile fundamentale ale regimului feudal în România” [Axenciuc, 2000: 169], desființând astfel relațiile de dependență dintre țărani și marii proprietari de pământ, la începutul secolului al XIX-lea, această supunere a țăranului era încă prezentă. Mișcare extrem de violentă, „Răscoala din 1907” a devastat multe județe din România, sfârșindu-se treptat prin moartea a 11.000 de țărani, rămânând în istorie drept „o etapă importantă a poporului român pentru libertate socială, pentru progres” [Bratu, 1977: 195].

Încă din incipitul discursului din 29 noiembrie 1907, această „criză” prin care a trecut poporul român este conceptualizată în termenii unui CUTREMUR, care „a zdruncinat țara” [Cantacuzino, 1907a: 33] și a provocat multă suferință sătenilor, aruncând „un vâl de doliu asupra întregii Români” [Cantacuzino, 1907a: 33]. Raportându-ne la natura parțială a metaforei, se poate observa faptul că doar anumite trăsături ale domeniului-sursă, CUTREMUR, se pot transfera către domeniul-țintă, REVOLTA ȚĂRĂNEASCĂ. Astfel, aspecte referitoare la forța generată de cutremur, impactul asupra mediului, dar și necesitatea restabilirii terenurilor și clădirilor avariate își găsesc corespondențe în cadrul domeniului-țintă, în

timp ce cauza care generează apariția cutremurului nu se poate transfera domeniului-țintă, întrucât Revolta Țărănească a luat amploare din rațiuni socio-economice, nu naturale.

<i>CUTREMUR (DOMENIU-SURSĂ)</i>	<i>CORRESPONDENȚE</i>	<i>REVOLTA ȚĂRĂNEASCĂ (DOMENIUL-ȚINTĂ)</i>
Forța	→	Violența evenimentelor
Impactul asupra mediului: distrugea clădirilor	→	Afectează societatea, relațiile dintre țărani și moșieri
Necesitatea reconstrucției clădirilor/ terenurilor avariate	→	Inițierea unor legi care vin să restabilească ordinea socială
Cauza: mișcarea plăcilor tectonice	Nu oferă corespondențe domeniului abstract	Cauzele revoltelor sunt de natură socio- economică, nu de natură geologică.

Acest eveniment a fost unul complet neașteptat, potrivit mărturisirii lui Cantacuzino, întrucât anul 1907 a fost unul prosper în ceea ce privește cultivarea pământului. „Această comoțiune atât de neașteptată și de violentă, urmată după un an agricol atât de îmbelșugat, a tulburat adânc conștiința publică” [Cantacuzino, 1907a: 33]. Cauza declanșării acestui eveniment tocmai primăvara este una, am putea spune, simbolică. Venirea anotimpului era asociată cu un moment împovărat, dificil pentru țărani, întrucât aceștia erau nevoiți „să se adreseze moșierilor și arendașilor pentru noi învoieli agricole” [Gheonea, Constantin, 2014: 75).

Situându-se drept vocea țăranimii, Cantacuzino realizează o serie de corespondențe între OMUL POLITIC și MEDICUL, CETĂȚENII și PACIENȚII. Prin această relație pe care liderul conservator o realizează se sugerează datoria pe care STATUL o are față de cetățenii săi, fiind cel care le asigură condițiile necesare pentru o viață liniștită, asemenea DOCTORULUI a cărui unică datorie este viața pacientului său: „Datoria omului politic este de a scruta aceste cauze cu atenție și sânge rece și a căuta

ușurarea sau vindecare lor, asemenea întru aceasta medicului iscusit ce stă la căpătâiul bolnavului spre a stabili diagnoza adevărată a bolii de care suferă” [Cantacuzino, 1907a: 34]. De asemenea, această secvență poate fi interpretată și într-o altă cheie. Tocmai din cauza neglijenței statului, neîndeplinirea datoriei pe care o are, s-a ajuns la asemenea revolte din partea țăranilor, „organele puterii publice menite al lumina, al povățui și ajuta sunt în mare parte refractate la îndeplinirea datoriei lor” [Cantacuzino, 1907a: 34].

Recurgând la una dintre strategiile de persuasiune aristoteliene, care pune accent pe sensibilizarea audienței (*pathos*), Cantacuzino conceptualizează VIAȚA ȚĂRANULUI ROMÂN ca fiind SUFERINȚĂ, „un izvor de suferințe și dureri” [Cantacuzino, 1907a: 34]. Acesta este nevoit „să producă cu unelte sale nu numai cele necesare întreținerii lui și familiei sale, ci și surplusul de produse pe care sub formă de rentă sau dijmă în produse [...] îi revenea stăpânului moșiei” [Bratu, 1977: 196]. Astfel, liderul politic prezintă senatorilor câteva cauze care au condus la aceste evenimente, dând de înțeles că acțiunile țăranilor au fost inițiate pe bună dreptate, dat fiind faptul că aveau condiții precare de trai:

Căminul său e strâmt, necurat, lipsit de aer și lumină. Hrana sa e nesănătoasă și neîndestulătoare.[...] Cămătarul și cârciumarul satului sunt totdeauna gata a-l ușura de ultimul ban agonisit de dânsul prin munca și sudoare sa. Pământul său e rău cultivat sau închiriat cu neprevădere pe mai mulți ani înainte, pe prețuri derizorii. [...] Alcoolismul și boala slăbesc organismul său și sleiesc puterea sa de viață. [Cantacuzino, 1907a: 34-35]

Ariadna Ștefănescu, în cadrul articolului său intitulat „Metafora *ruperii* în discursul despre criza politică”, consideră că una dintre funcțiile metaforei conceptuale este aceea de „liant intertextual” [2015: 133]. Astfel, corespondența care se stabilește între cei doi termeni din structura sa, termenul-țintă și termenul-sursă, „poate fi văzută ca o legătură între două domenii semantice care aparțin unor `texte` diferite” [Ștefănescu, 2015: 133]. Putem remarca în discursul analizat o secvență extrasă din Biblie [Osea 8:7], în varianta sa adaptată, „vântul semănat a dezvăluit furtuna” [Cantacuzino, 1907a: 36]. Astfel, se poate remarca faptul că *Revolta Țărănească din 1907* este conceptualizată în termeni ce definesc fenomene ale naturii - cutremur, vânt, furtună - cu scopul de a evidenția caracterul violent și destabilizator pe care l-a avut asupra societății românești. Acei dușmani ai poporului, acele „spirite rău voitoare și vinovate” [Cantacuzino, 1907a: 35], care au aprins

scânteia unor contradicții între țărani și proprietarii de pământ sunt responsabili de „furtună”, de reacțiile violente ale acestora, ei fiind mereu amăgiți cu „visuri de înavuțire lesnicioasă” [Cantacuzino 1907a: 35]. Alegerea acestui „proverb de inspirație biblică” [Ștefănescu, 2015: 138] nu este la voia întâmplării, întrucât funcționează drept un instrument retoric menit să ofere credibilitate discursului său, conturându-se în acest fel *ethos-ul* liderului politic.

În accepțiunea sa, singura modalitate prin care se poate schimba condiția țăranului român este dată de stabilirea unor reforme care vin să regleze „într-un mod cinstit și omenos” [Cantacuzino, 1907a: 87] relațiile dintre aceștia și proprietari. Luând în considerare teoria metaforelor orientaționale propusă de Lakoff și Johnson, REFORMELE SUNT SUS, sunt situate în planul superior, drept măsuri pozitive care vor reda liniștea și siguranța țăranului.

Cantacuzino își încheie discursul într-o notă optimistă. Acesta își expune viziunea asupra inițiativelor pe care, împreună cu partidul pe care îl reprezintă, dorește a le pune în aplicare pentru restabilirea relațiilor dintre țărani și moșieri, împiedicând astfel alte revolte. Prin argumente bine conturate (*logos*), liderul își construiește imaginea de om politic credibil care luptă pentru bunăstarea populației sale (*ethos*):

Vrem a fixa mijloacele cele mai eficiente pentru îmbunătățirea și ridicarea stării săteanului în toate manifestările vieții rurale. Vrem a împiedica prin toate căile legale abuzul, înșelăciunea și opresiune de unde ar veni dânsule. Vrem, în fine, a deschide săteanului harnic și muncitor calea largă spre înavuțire și cumpărare de pământ în condiții înțelepte ce se for fixa de legi, și spre propășire prin cultura rațională și intensivă a pământului său. [Cantacuzino, 1907a: 37-38]

LEGILE care vin în ajutorul săteanului român sunt conceptualizate în termeni de PLANTE, „legile ce se vor vota vor fi spornice și roditoare” [Cantacuzino, 1907a: 28]. Această corespondență care se stabilește între termenul-țintă (LEGI) și termenul-sursă (PLANTE), subliniază ideea că, asemenea plantelor, legile iau naștere, se dezvoltă și produc rezultate vizibile, dacă sunt îngrijite în mod atent și respectate de către organele statului.

4. Concluzii

În urma analizei putem observa faptul că discursul rostit de Gheorghe Grigore Cantacuzino poate fi împărțit în două mari secțiuni.

În prima parte, liderul politic prezintă colegilor senatori măsurile care au determinat țaranul român să se revolte. Această secțiune conturează partea sensibilă a discursului, *pathos-ul*. Conceptualizarea REVOLTEI ȚĂRĂNEȘTI în termenii unui fenomen seismic, CUTREMUR, dar și prin intermediul termenilor ce exprimă aceeași instabilitate, VÂNTUL, FURTUNA; a VIETII ȚĂRANULUI ROMÂN în termenii unei SUFERINȚE, precum și asocierea dintre datoria OMULUI POLITIC și cea a unui MEDIC ne indică faptul că nedreptățile prin care populația rurală a trecut au condus către toate aceste evenimente violente.

În cea de-a doua secțiune, Cantacuzino își conturează imaginea de lider politic care vine în ajutorul țaranului prin propunerea spre discuție a unor reforme. Acesta menționează într-un discurs anterior celui analizat în prezenta lucrare, rostit pe 17 aprilie 1907, dar care are același subiect de interes, faptul că necesitatea restabilirii ordinii sociale este primordială: „Astăzi chestiunile de persoană rămân pe planul al doilea, iar preocupările de ordine publică și socială constituie caracteristica situației actuale” [Cantacuzino, 1907b: 25].

Așadar, scopul metaforelor în discursul lui Cantacuzino este acela de a facilita înțelegerea mesajului politic, făcând posibilă „traducerea” unor concepte abstracte, dificil de perceput de către public, prin termeni concreți și familiari. Prin această strategie, discursul devine un text inteligibil, persuasiv și accesibil tuturor categoriilor sociale.

Referințe bibliografice

Surse primare:

Cantacuzino, Gheorghe Gr, *Discursul rostit de d-l G. Gr. Cantacuzino, președintele Consiliului de Miniștri la Întrunirea de la 16/29 ianuarie 1905, în Iași*, Biblioteca Academiei din București, București.

Cantacuzino, Gheorghe Gr, « Discursul rostit la Clubul Conservator în ziua de 17 Aprilie 1907b » în *Cinci discursuri politice: 1907-1908*, Minerva, 1908.

Cantacuzino, Gheorghe Gr. « Discursul rostit în Ședința Senatului în ziua de 19 Noiembrie 1907a » în *Cinci discursuri politice: 1907-1908*, Minerva, 1908.

Surse secundare:

Axenciuc, Victor, « Elaborarea legislației și formarea instituțiilor cu funcții economice moderne » în *Romanian Journal of Economics, Institute of National Economy*, vol. 10(1(10)), 2000, pp.166-182.

Bratu, Ion, « Răscoala din 1907 », în *Crisia*, vol. VII. Muzeul Țării Crișului, 1977, pp. 195-203.

Gheonea, Mirel, Cristian Constantin, « Chestiunea agrară în România. Considerații (1859-1907) », în *Hiperboreea Journal. Journal of History*, pp. 57-81.

Kövecses, Zoltan, *Metaphor. A Practical Introduction*, Oxford University Press, New York, 2010.

Lakoff, George, Mark Johnson, *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, Chicago, 1980.

Lakoff, George, Mark Johnson, *Metafore după care trăim*, tradusă de Alex Văsieș și Vlad Pojoga, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, Sibiu, 2022.

Ștefănescu, Ariadna, « Metafora ruperii în discursul despre criza politică », în Zafiu Rodica și Claudia Ene (ed.), *Variația lingvistică: probleme actuale, vol. II: Pragmatică și stilistică, lexic, semantică, terminologii*, Editura Universității din București, București, 2015, pp.131-140.

Vlad, Laurențiu, « Conservatorismul politic românesc (secolele XIX-XX): Scurtă istorie a cuvintelor, ideilor și partidelor », în *Annals of the University of Bucharest / Political Science Series*, vol. 12, 2010. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-378759>.